

Grote ijsvogelvinder

Limenitis populi

De grote ijsvogelvinder is een sinds 1995 verdwenen standvlinder. Hij leefde in vrij vochtige open bossen met zowel grote bomen als jonge opslag van ratelpopulieren, vooral in Zuid-Limburg. De laatste vliegplaats was op Terschelling. Hij vloog in één generatie van begin juni tot eind juli. De rups is onder andere te herkennen aan de twee doorns die op het tweede segment zitten.

De laatste populatie vloog in de buurt van Doodemanskisten op Terschelling (FR). *Last locality before disappearance on the island of Terschelling (prov. of Friesland).*

Levenscyclus en gedrag

De waardplant van de grote ijsvogelvinder is ratelpopulier; op Terschelling gebruikte de soort ook zwarte populier. Het vrouwtje legt de eitjes op de top en de rand van bladeren van een tot drie meter hoge bomen die aan de rand van het bos groeien, liefst aan de oost- of zuidzijde. Bladeren van de onderste en buitenste takken hebben de voorkeur. De rups eet het bladgroen vanaf de top van het blad, maar laat de nerven intact. Hij rust langs de hoofdnerf. De rups overwintert in een hibernaculum dat hij maakt door een deel van het blad af te snijden, dit aan een twijgje te bevestigen en de uiteinden samen te spinnen. Tijdens de overwintering verliest de rups veel vocht en krimpt aanzienlijk. De pop hangt aan de basis van een blad. (MAES & VAN DYCK 1999). De vlinders vliegen vanaf juni en bevinden zich doorgaans in de toppen van bomen. Zo nu en dan komen ze naar be-

neden om zich te voeden met mest, sap uit dode dieren, honingdauw en boomsappen; bloemen worden nauwelijks bezocht. De dichtheid op de vliegplaatsen is vrij laag, circa 0,25 tot 4 vlinders per ha. De vlinders scholen wel eens samen bij een grote opvallende boom die boven de andere van het bos uitsteekt. (BINK 1985, TAX 1989, MAES & VAN DYCK 1999).

Vliegtijd en overwintering

De grote ijsvogelvinder vloog in één generatie tussen 1 juni en 31 juli. Deze gegevens zijn echter gebaseerd op slechts 40 vlinders. De uiterste data waarop een vlinder is gezien, zijn 23 mei en 11 augustus. De soort overwintert als halfvolgroeide rups.

Leefgebied

De grote ijsvogelvinder is een soort van open, matig vochtige loof- en gemengde bossen met ratelpopulieren. Dergelijke gemengde bossen zijn vooral te vinden aan de voet van hellingen in Zuid-Limburg. Daar is het klimaat vochtig en de bodem vrij voedselrijk. De vlinders vliegen vooral op open, zonnige plaatsen die luw liggen. Er staat een hoge, markante boom waar de mannetjes samscholen en jonge populieren waarop de eitjes worden afgezet. (VELING 1999).

Mobiliteit, verspreiding en trend

De grote ijsvogelvinder is een mobiele vlinder, die onder andere in staat is gebleken Terschelling te bereiken. De grote ijsvogelvinder komt voor in grote delen van Midden en Oost-Europa. In Nederland is het altijd een zeldzame vlinder geweest. Hij werd rond 1830 voor het eerst in Nederland gesignaleerd en de tweede nu nog bekende melding kwam pas in 1909. Wel noemt De Graaf in 1858 deze vlinder al bij zijn oude Nederlandse naam: 'Nijmeegse kapel'. Mogelijk werd de soort geregeld bij Nijmegen verzameld, maar zijn deze exemplaren verloren gegaan. In de daaropvolgende twintig jaar nam het aantal bekende vliegplaatsen toe, vooral in Zuid-Limburg. Daarna ging de soort achteruit en verdween op veel plaatsen. Omstreeks 1945 was er nog slechts een gering aantal locaties en het aantal vlinders dat in deze periode werd gezien is zeer klein. In 1948 werd de grote ijsvogelvinder voor het eerst op Terschelling gevonden, waar hij als vlinder en als rups - geregeld maar niet jaarlijks - tot en met 1995 is waargenomen. Daarnaast is een individu in 1990 bij Winterswijk (GE) en in 1994 in Drenthe gezien. Op alle andere vindplaatsen is de soort in de jaren zeventig en tachtig verdwenen. De laatste waarneming uit Zuid-Limburg is van 17 juli 1990 bij Wijlre. Aangezien de grote ijsvogelvinder ook in 2004 niet is waargenomen, geldt hij nu officieel als verdwenen. (DE GRAAF 1858, TAX 1989, ZUMKEHR 1994A).

Bescherming

De grote ijsvogelvinder stond als 'ernstig bedreigd' op de Rode Lijst van 1995, maar als 'verdwenen' op die van 2006. De soort wordt beschermd volgens de Flora- en faunawet. Op Europese schaal is de soort niet bedreigd en over het algemeen is het voorkomen stabiel. Uit België en Duitsland wordt echter een sterke achteruitgang gemeld. De grote ijsvogelvinder is verdwenen uit Vlaanderen. In Wallonië staat hij op de Rode Lijst en de soort is zeer lokaal te vinden in de Fagne-Famenne-Calestienne, de Ardennen en de Lor-

DEZE SOORT IS GESPONSORD DOOR:
Joke Dogterom, Rijswijk.

Profiel van de grote ijsvogelvlinder

Voedsel rupsen Ratelpopulier *Populus tremula*, soms zwarte populier *P. nigra*.

Voedsel vlinders Mest, sap van dode dieren, honingdauw en boomsappen.

Vliegtijd vlinders Eén generatie van begin juni tot eind juli.

Duur stadia Ei: ca. 8, rups: ca. 330, pop: 12-27, vlinder: 13-26, rijpingsduur ei: 7 dagen.

Overwinteringsfase Halfvolgroeide rups.

Leefgebied Open plaatsen in bossen en bosranden in vochtige, voedselrijke bossen met ratelpopulieren.

Mobiliteit Mobiel.

Dichtheid Vrij laag, ca. 0,25 tot 4 per ha.

Status Verdwenen standvlinder.

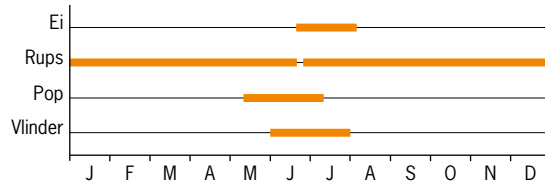
Rode Lijst 1995: ernstig bedreigd, 2006: verdwenen.

Europese status Niet bedreigd.

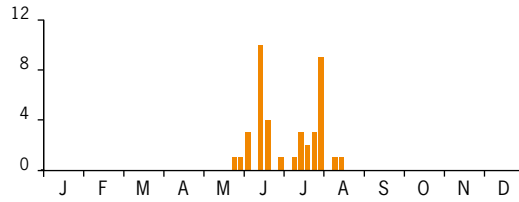
Knelpunten verspreiding Uitblijven verjonging ratelpopulieren.

Verwachting toekomst Verdwenen standvlinder.

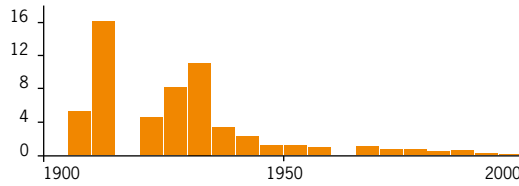
Beschermingsmaatregelen Kleinschalig bosbeheer in Limburgse populierenbossen en in bosranden waar veel ratelpopulieren groeien.

Stadia-diagram / Life cycle diagram (respectively egg, caterpillar, pupa, imago)

Vliegtijd / Flight period

Trend 1900-2000

moeten geen nestkastjes voor mezen worden opgehangen; uit onderzoek blijkt dat mezen een van de belangrijkste vijanden van de rupsen zijn. (TAX 1989).

Toekomst

Het is niet duidelijk waardoor de soort is verdwenen. De toekomstverwachting voor de grote ijsvogelvlinder is somber.

SUMMARY

Poplar Admiral *Limenitis populi*

Limenitis populi used to be a resident, but is now extinct. It had always been rare but in the 1970s, it disappeared from most places; a very small population survived on the Frisian Island Terschelling until 1995. Since 1990, two vagrants have been seen. The species usually used *P. tremula* as larval foodplant, but on Terschelling, *P. nigra*. It flew in one generation from the beginning of June until the end of July and hibernated as a half-grown caterpillar. Why exactly it became extinct in the Netherlands is unknown, but the disappearance of open woodland with *P. tremula* was certainly of importance.

raine. Ook in Duitsland staat hij op de Rode Lijst. (VAN SWAAAY & WARREN 1999, LAFRANCHIS 2000).

De oorzaak van het verdwijnen van de soort is niet geheel duidelijk. Mogelijk speelt een rol dat het kappen van bomen in populierenbossen is verminderd. Daardoor ontwikkelt zich geen nieuwe opslag en verdwijnen de geschikte boompjes waarop de eitjes worden afgezet. Ook kan het vervangen van ratelpopulieren door andere populierensoorten, die als waardplant ongeschikt zijn, van invloed zijn. Het is gewenst dat op geschikte plaatsen in Zuid-Limburg weer meer open loofbos komt. Na het herstel dienen zowel grote, markante bomen aanwezig te zijn als jonge populierenopslag op zonnig gelegen luwe plekjes in de bosrand. Wellicht kan de soort profiteren van de ontwikkeling van oibossen langs de Maas. Op de geschikte vliegplaatsen

